

**ІСТОРИЧНА ПРАВДА ЧИ ПОЛІТИЧНА ГРА:
РОЛЬ ЕКСПОНАТІВ, ЯКІ РОСІЯ ВИВЕЗЛА ІЗ УКРАЇНИ,
У ВИЗНАЧЕННІ СУЧАСНИХ ВІДНОСИН МІЖ КРАЇНАМИ**

Ключові слова: експонати, політика, Україна, війна в Україні.

Keywords: exhibits, politics, Ukraine, war in Ukraine.

В умовах сьогодення важливої ролі набуває питання збереження та продукування історичної пам'яті як важливого джерела формування культури й історичної традиції нації / держави. Досить гостро цей аспект актуалізується в періоди суспільно-політичних потрясінь, відстоювання власної ідентичності, культурної унікальності та як об'єднавчий чинник у середовищі людських суспільств і державних організмів. Через історичні обставини українська держава тривалий період часу перебувала у стані бездержавності, а наша культурна, політична та економічна сфери знаходились у сфері впливу імперських державних організмів, – насамперед Російської імперії. Власне цей факт мав негативні наслідки і продовжує продукувати негативні смисли у суспільно-політичній та культурній свідомості, а «ген» постколоніального минулого негативно впливає на сучасне українське суспільство.

Важливим полем протистояння між Росією та Україною стала культура, а конкретно – історичні артефакти та культурні цінності, – як опредметнене джерело національної єдності та історичної пам'яті. Маніпуляція історичними артефактами та культурною спадщиною – дієва зброя в ідеологічній боротьбі та приписуванні українцям комплексу меншовартості. Власне питанням викрадення історичних артефактів та цінностей території України як колоніального володіння Російська імперія займалася від початку «взаємодії» двох держав. Прикладами таких грабіжницьких дій було вивезення знайдених на теренах України скарбів (Перещепинський скарб, Бородінський скарб) козацьких архівів, клейнод, церковних цінностей [7] упродовж усього існування Російської імперії. Далі негативний вплив справили події Української революції, Першої та Другої світових воєн та власне періоду радянського тоталітарного правління на українських землях. Культурні цінності та експонати вивозилися під різними приводами та осідали в колекціях музеїв Москви та Санкт-Петербургу, у приватних збірках.

Історія скарбів з розкопаних тисячолітніх курганів – окрема тема. Їх «освоєння» припадає на середину XIX – початок XX ст. Для цього була створена в 1850 році Імператорська Археологічна комісія, яка організовувала археологічні дослідження на території імперії та вирішувала долю знахідок. У статуті Комісії значилося, що «Найцінніші з речей, відкритих комісією, або що до неї поступають, подаються на розгляд імператору і по велінню його імператорської величності надходять в імператорський музей Ермітаж або в інші... місця» [6]. Нині скарби з українських курганів є топовими колекціями Ермітажу.

Власне питання спірності між Росією та Україною виникло з часів падіння Радянського Союзу та відокремлення України від Росії. Цей конфлікт здобув но-

вий вимір після анексії Криму Росією в 2014 р. та початку бойових дій на Сході України. Особливо загострився після 24 лютого 2022 р. зі вторгненням росіян до України та початком повномасштабної війни [4]. Якщо до цього часу певні процеси та переговори в контексті міжнародної взаємодії про охорону й повернення цінностей проводилися, то зараз такі процеси неможливі, а їх відновлення має досить неоднозначний характер. Проте Росія поновила грабунки українських експонатів у «промислових» масштабах – на окупованих територіях Півдня та Сходу України [8]. Окремо стоїть питання знищення та грабунку Кримських історико-культурних, археологічних цінностей, що відбувається вже протягом дев'яти років воєнного протистояння [5, с. 54].

Наприклад, у 2014 р. кримська частина Музейного фонду України ввійшла до Музейного фонду Російської Федерації. Музейні предмети деяких громадських музеїв були теж передані до російських фондів, зокрема це стосується речей з Музейно-виставкового комплексу Міжнародного дитячого центру «Артек», одного з найкращих у Криму. Існують й інші проблеми, зокрема стосовно речей з виставки «Крим. Золотий острів у Чорному морі» (Амстердам), на якій експонувалися речі з 4-х музеїв Криму і які, за міжнародними законодавчо-нормативними документами, повинні повернути до держави Україна. Російською Федерацією незаконно привласнено також Музеї-філії Музею Збройних Сил України у Балаклаві та у батареї у Севастополі, а також приватний музей О. Шереметьєва у батареї в Севастополі [3, с. 29].

Не краща ситуація спостерігається на окупованих теренах Донецької та Луганської областей. У Донецькій області на державному обліку перебували понад 4 тис. пам'яток культури, в Луганській області – понад 6 тис. пам'яток. Також у Донецьку і Луганську разом – близько 20 тис. фондів, 3,3 млн архівних справ. Якщо виміряти ці втрати по-європейськи – погонними метрами архівних полиць, – то йдеться про 110 тисяч метрів таких полиць [2, с. 54]. І на цих полицях зберігається частина нашої історії, зафіксовані долі сотень тисяч і мільйонів людей, які проживали і проживають на тих територіях. Усе це є величезним культурним потенціалом, доля якого зараз є абсолютно непередбачуваною.

Втрачені Україною культурні цінності чимось нагадують мартиролог – являють собою нескінченні списки репресованих. Ця неозора культурна прогалина тривалістю в тисячоліття, яка утворилася внаслідок жорсткої, абсолютно безжальної зачистки, вражас. Сотні тисяч безцінних артефактів забрані і привласнені – безпардонно і цинічно. А все задля того, щоб посилити власну значущість, натомість сказати, що «нет и не было такой страны как Украина...» [1, с. 32]. Нам «брати» залишили лише подерту свитку, шаровари і бутафорський віночок. Видатний український археолог і мистецтвознавець Микола Біляшівський (1867–1926) зауважував на початку ХХ ст., що втрачаючи назавжди свої скарби, «...таким чином Україна позбавлялася саме того, що дає її народу національне обличчя» [6].

Росія, привласнивши безліч культурних скарбів з України, зокрема артефакти з Криму, яскраво демонструє продовження спотворення історії та культури України. Багато з цих експонатів мають велике історичне значення та представляють значущі події в історії України. Відсутність цих експонатів в Україні впливає на історичну свідомість нації.

Як підсумок можемо зазначити, що воєнні дії проти України, знищення сотень тисяч людських життів, продовження варварської політики щодо викрадення культурних та історичних цінностей – у жодному разі не сприяє налагодженню діалогу. А повернення історичних артефактів та цінностей має стати принциповим питанням, що можна прирівняти до повернення «власної історії».

Джерела та література

1. Зі щитом чи на щиті?: захист культурних цінностей в умовах збройного конфлікту на сході України / О. А. Біда, А. Б. Блага, Д. О. Коваль, О. А. Мартиненко, М. Г. Статкевич; за ред. А. П. Буценка / Українська Гельсінська спілка з прав людини. Київ: КИТ, 2016. 72 с.
2. Кот С. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX – поч. XXI ст.): Київ: Інститут історії України НАН України, 2020. 1020 с.
3. Культурні цінності Криму і Донбасу в умовах війни та окупації. Матеріали Круглого столу «Історико-культурний та науковий потенціал Півдня та Сходу України в умовах окупації та воєнних дій: загрози, втрати, перспективи збереження та відновлення» (м. Київ, 12 листопада 2015 р.). Київ: Інститут історії України НАН України, 2016. 90 с.
4. Собенко Н. Росія викрадає українські історичні цінності у промислових масштабах. *Суспільне. Новини*. 09.10.2022. URL: <https://suspilne.media/291352-rosia-vikrade-ukrainski-istoricni-cinnosti-u-promislovih-masstabah-ar/>
5. Українські культурні цінності в Росії: Перша спроба повернення, 1917–1918 / НАН України. Ін-т історії України; упоряд.: С. Кот, О. Нестуля. Київ: Видавничий Дім «Соборна Україна», 1996. 300 с.
6. Шевцова С. Окрадена Україна, як нас позбавляли власної історії. *Укрінформ*. 25.10.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3338933-okradena-ukraina-abo-ak-nas-pozbavlali-vlasnoi-istorii.html>
7. Як Україні повертати те, що Росія вкрала за століття терору. Українська правда. *Життя. Українська правда*. 18.12.2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/12/18/251895/>
8. Яновський О. Окупаційні сили РФ грабують музеї півдня України: що вивезли і як його повернути. *Радіо Свобода*. 03.05.2022. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pry-azovy-rosiya-hrabuye-muzeyi-ukrayiny/31831906.html>

Чепрасова Дар'я

Запорізький національний університет

МУРАЛИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

З початком російсько-української війни мурали масово з'явилися і в Україні, і у світі, виконуючи не лише естетичні функції. Метою публікації є висвітлення на основі аналізу настінних картин, свідчень очевидців, листування з художниками тенденцій розвитку та значення мурального мистецтва з часу Революції гідності до 2023 р.

Одними з перших українських художників-муралістів були О. Бордусов і В. Манжос. Перші роботи «Інтересних козаків» з'явилися в Києві у 2001 р. [3]. Поступово мурали стали з'являтися по всій Україні. Масове поширення мурали набули після Революції гідності. Розстріл Небесної Сотні, російське вторгнення в Крим, початок війни стали глибоким потрясінням для українського суспільства. Люди шукали способів, щоб виразити свої емоції. У 2014 р. були створені «Ікони Революції» митцем #Sociopath, що стали одним із символів цієї події [19]. Та-